

**INTERVIU/ DIALOG CU
RODICA GABRIELA CHIRA,
TRADUCATOAREA VOLUMULUI BILINGV
*DESPRE OAMENI ȘI COLIVII/
DES HOMMES ET DES CAGES*¹**

**INTERVIEW/ DIALOG
WITH RODICA GABRIELA CHIRA,
TRANSLATOR OF THE BILINGUAL VOLUME
*DESPRE OAMENI ȘI COLIVII/
DES HOMMES ET DES CAGES*²**

Oana Benedicta FEHER

Technical University of Cluj-Napoca
North University Center, Baia Mare

¹ Article History: Received: 01.08.2024. Revised: 15.09.2024. Accepted: 16.09.2024. Published: 15.11.2024. Distributed under the terms and conditions of the [Creative Commons Attribution License CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). Citation: FEHER, O.B. (2024). INTERVIU/ DIALOG CU RODICA GABRIELA CHIRA, TRADUCATOAREA VOLUMULUI BILINGV *DESPRE OAMENI ȘI COLIVII*. *Incursiuni în imaginar 15. Magical Realism in Literature*. Vol. 15. Nr. 2. pp. 271-281, <https://doi.org/10.29302/InImag.2024.15.2.10>
No funding was received either for the research presented in the article or for the creation of the article.

² Interviu/ montaj realizat de Oana Benedicta Feher cu acordul doamnei Rodica Gabriela Chira, conferențiar universitar la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, Departamentul de Litere (cu statutul actual de pensionar), în calitate de traducătoare a volumului. Centrele sale de interes merg de la literatura și civilizația franceză la intercultural și interdisciplinar, totul corelat cu teorii ale imaginarului. Pe lângă cărți – *Cyrano de Bergerac – de la burlesc la știință-ficțiune* (2002), *Incursiuni literare* (2003), *Littérature et idées au Siècle des Lumières* (2008), *Autres mondes. Approches SF* (2015), *Connecting Worlds through Science Fiction* (2020) – și numeroase articole de specialitate, a semnat câteva traduceri: Mircea Eliade, *Sacrul și profanul* (1992), Michel Ducobu, *Un belgian la capătul plajei* (2012), Horia Liman, *Scadența* (2019), *Despre oameni și colivii/ Des hommes et des cages* (volum bilingv); autotraducătoare a volumului de poeme *Dar din dar* (2012), *Don d'un don* (2020).

E-mail: feher.oana@gmail.com

Abstract:

The interview with Rodica Gabriela Chira, Associate Professor at 1 Decembrie 1918 University of Alba Iulia, now retreated, translator of the bilingual volume Despre Oameni și Colivii/ Des Hommes et des Cages (Of men and cages, 2020) inscribes itself into a larger doctoral research focused on a psycho- and sociolinguistic perspective of the Covid-19 pandemic. The questions addressed by the interviewer refer to the historic of the volume, the working process, the quality of translator and traductologist, the steps followed in the elaboration of the volume, with the attention concentrated on answers capable of generating new questions. We thus discover that, through her professional activity, Rodica Gabriela Chira situates herself somewhere at the border between translator and traductologist, although this last quality is not justified by specialized books in the field of traductology. Stress is also put on the orientation of the poems included in the volume from a psycho- and sociolinguistic perspective: they belong to a culture of the present, dependent on circumstances, on the commonplace called the Covid-19 pandemic. The online interview was achieved on January 7, 2024, between 6:00 and 7:00 p.m.

Keywords: interview; translator; traductologist; self-translation Despre oameni și colivii/ Des hommes et des cages; the Covid-19 pandemic.

Cuvinte cheie: interviu; traducător; traductolog; autotraducere Despre oameni și colivii/ Des hommes et des cages; pandemia Covid-19.

- Bună seara, vă mulțumesc că ați acceptat acest dialog legat de volumul *Despre oameni și colivii/*

Des hommes et des cages, în tripla calitate de coeditor, traducător și coautor.

- Bună seara. Într-adevăr, alături de echipa formată din Maria Vesa, Sonia Elvireanu și Brândușa Tămaș am avut bucuria de a pregăti acest volum într-o perioadă cu totul specială în existența noastră. Mă bucur că va face parte din corpul unei cercetări doctorale.

- Volumul a apărut în ediție bilingvă la editura Ars Longa din Iași, chiar în 2020, primul an al pandemiei de Covid-19. Aș începe prin a vă invita să evocați modul în care a luat naștere.

- Demersul nostru a reprezentat o formă de comunicare într-un moment de criză fără precedent în existența generației din care fac parte. O comunicare interculturală via internet pe tema pandemiei de Covid-19, realizată printr-un schimb de mesaje, rezultat al unei propuneri formulate atât în limba română, cât și în limba franceză și adresată unor universitari, scriitori, colaboratori, de-a lungul timpului, la alte proiecte. Comunicarea interculturală s-a realizat așadar prin contactul virtual cu spații diverse, contact concretizat în schimburile de mesaje dintre editori și participanți. Editorii cărții aparțin, la rândul lor, unor profesii diferite, cu vârste apropiate: trei filologi care au îmbrățișat profesii diferite și un inginer. Comunicarea interculturală s-a realizat prin corespondență și prin textele propriu-zise, din nou, la diferite nivele, pe de o parte la nivelul editorilor, apoi la nivelul fiecărui participant din clipa în care cartea a ieșit de sub tipar. În cazul grupului de liceeni de la Liceul Tehnologic „Ioniță G. Andron” din Negrești-Oaș, am beneficiat de sprijinul a patru profesori, printre care vă numărați, și a unei bibliotecare.

- Înțeleg că a fost vorba despre un proces complex în urma căruia a rezultat ediția bilingvă, la realizarea căreia aveți și rolul de traducător și de

auto-traducător³. Cu siguranță calitatea de profesor universitar pe latura filologică, cea de traducător din Mircea Eliade, Michel Ducobu, Horia Liman etc., și-au spus cuvântul în misiunea pe care v-ați asumat-o. Din punctul de vedere al lui Jean-René Ladmiral, traductolog este cel care a trecut prin procesul traducerii. Dumneavoastră vă asumați această calitate?

- Vorbind despre traducere și traductologie, m-aș putea numi traductolog dacă mă gândesc la faptul că, prin profesia mea, găsesc puncte comune cu demersul lui Jean-René Ladmiral. În primul rând, ca profesor de limbi străine, te afli în fața necesității de a traduce pentru ceilalți și pentru tine. Traducerea e obligatorie în interpretarea textelor literare. Există necesitatea explicării culturilor, de pildă, cum ar fi *ubuesc* sau *camemebert*, analizate de Georgiana Lungu Badea, pornind de la Charles Bally și același Ladmiral (2010, p. 7-10). Apoi, ca cercetător, ești, de asemenea, obligat să traduci, să-ți traduci, să te traduci. Pentru un bilingv, posibilitatea lecturii în original a unui text face ca gradul său de înțelegere să crească, să plonjeze într-o altă cultură, un exercițiu cu totul special. Înțelegi atunci de ce spunea Emil Cioran că cel care gândește în două limbi moare mai ușor. La nivel psiholingvistic, realizezi particularități ale gândirii unei limbi reflectate prin limbaj. Limba vorbită ne face să reacționăm într-un fel anume la stimulii din exterior, la fel cum stimulii din exterior, reperele spațio-temporale determină în limbă apariția unor cuvinte și expresii neîntâlnite în alte spații. Toate acestea se regăsesc în exercițiul traducerii. S-ar cuveni apoi să vorbim despre triumphiul interdisciplinar al

³ Rodica-Gabriela Chira (2020). *Don d'un don*. Illustrations Anca Sas, Préface Michel Ducobu, Trad. din limba română. Cluj-Napoca: Grinta; (2021). *Des aventures du lutin Chlorophylle*. Illustrations Adrianna Regulska. Trad. din limba română, Iași: Ars-Longa; (2022). *Véronique Bouton de Fleur au Pays des Coquelicots*. Illustrations Nicoleta Bida-Șurubaru. Trad. în limba franceză. Iași: Ars-Longa; (2022). *The Time Trader*. Illustrations Mayisa Georgia Bădău. Trad. în limba engleză, împreună cu Natalia Muntean. Iași: Ars-Longa; articole de specialitate, domeniul filologie.

traductologiei, constituit din lingvistică, filosofie și psihologie, evocat de Ladmiraal într-un interviu (Wilhelmin, 2012, pp. 555-556), triumphi pe care-l transformă în pătrat prin adăugarea dimensiunii literare și aportului literaturii comparate. Dacă traductolog nu devii decât după ce ai trecut prin anumite experiențe culturale și ai tradus tu însuși cărți, atunci da, mă pot încadra, cu modestie, în această categorie. Să nu uităm însă că traductologul este și un teoretician al acestei noi discipline, ori eu nu sunt autor de lucrări în domeniu, chiar dacă experiența traducerii m-a făcut să descopăr multe din „teoremele” enunțate de Jean-René Ladmiraal.

- Sunteți așadar traducătorul versiunii în română-franceză și franceză-română a volumului *Despre oameni și colivii/ Des hommes et des cages*. Chiar dacă este vorba despre două limbi latine, cu structuri gramaticale asemănătoare, ați întâmpinat, de bună seamă, dificultăți.

- Dificultatea cea mai mare rezidă în aceea că, prin cei patruzeci și cinci de participanți, am avut de-a face cu patruzeci și cinci de stiluri diferite. Dacă adaug aici faptul că din cei patruzeci și cinci, în limba franceză au fost nouăsprezece, dintre care nouă cu proză și zece cu poezie, cu problemele pe care le pune traducerea poeziei în ambele sensuri...

- Poemele pe care le-ați tradus pot fi incluse în categoria poemelor de circumstanță? Adaptez la acest context una din întrebările pe care i le adresează Serge Martin lui Henri Meschonnic în prima parte a interviului pe tema ritmului poemului în viață și în gândire publicat în revista *Le français aujourd'hui* din anul 2002.

- Cu siguranță. Mă trimiteti cu gândul la definiția pe care o dă Henri Meschonnic acestei forme de expresie literară și pe care o am la îndemână acum, așa că îmi voi permite să-l citez:

un poème est de circonstance quand il est au maximum poème, quand il est le maximum de la relation entre la vie et le langage, entre une vie et un langage. Ce qui fait que cette vie est transformée par son langage, et que le langage est transformé par cette vie. Et par toutes les petites vies qu'il y a dans une vie. Il ne s'agit donc pas d'un « lien », l'expression est insuffisante, entre la vie et la poésie, puisqu'il s'agit d'une transformation réciproque.

Et si le poème est cette transformation, cette transformation même est ce que j'appelle le sujet du poème, c'est-à-dire la subjectivation maximale d'un système de discours. (Martin, 2002/2, p. 122)

În traducere liberă,

un poem este de circumstanță când e poem la maxim, când reprezintă relația la maxim dintre viață și limbaj, dintre o viață și un limbaj. Ceea ce face ca viața să fie transformată prin limbajul său și ca limbajul să fie transformat prin această viață. Și prin toate viețile mărunte care există într-o viață. Nu e vorba deci despre o «legătură», expresia este insuficientă, între viață și poezie, câtă vreme e vorba de o transformare reciprocă. Iar dacă poemul este această transformare, transformarea însăși o numesc subiectul poemului, adică subiectivarea maximală a unui sistem de discurs.

Avem aici o întrepătrundere de discipline care trimit la pătratul interdisciplinar al traductologiei și, în egală măsură, la cadrul socio-istoric, cel care a provocat crearea acestor poeme. La fel ca textele în proză, ele sunt marcate de un limbaj al momentului grefat pe un tip de personalitate. Sociolingvistica și psiholingvistica sunt, prin urmare, la ele acasă. Dacă vreți, o înlesnire adusă procesului traductologic a constat în aceea că textele au fost create într-un prezent căruia, pe deasupra, i se adăuga fenomenul globalizării. Rămânea de ținut seama de specificul fiecărei limbi, de datul ei lingvistic și cultural, după cum am mai spus deja.

- Jean-René Ladmiraal trimite și la categorizarea traducătorilor în „sourcistes” și „ciblistes”⁴. Pe care dintre cele două poziții vă situați?

- Mă pot raporta la „cibliste-ul” lui Ladmiraal prin aceea că, în ambele sensuri, am fost preocupată de redarea unei limbi plăcute, corecte: „un bon français”, specifică el, un bon roumain, așa adăuga eu. Dacă vrem să ne descrețim frunțile puțin, după modelul lui Ladmiraal, descoperit într-un interviu acordat cercetătoarei Jane Elisabeth Wilhelm și publicat în revista *Meta* (2012, p. 558), pot spune că fac și eu „traducto-terapie”, adică „nu traduc ce este scris, traduc ce cred că a putut să gândească cel care a scris când a scris”, („on ne traduit pas ce qui est écrit, on traduit ce qu'on pense qu'a pu penser celui qui a écrit ce qu'il a écrit quand il l'a écrit”).

Textul-sursă nu mai trebuie să sufere de acel „*fétichisme du signifiant*” cum îl numește Ladmiraal, el trebuie să transmită esențialul, în limba-țintă urmând să se regăsească „efectele” produse de cel dintâi. Împreună, estetica receptării, hermeneutica și interpretarea semantică vor ajuta la crearea efectului de sens, stilistic, literar, poetic favorabile.

- Cum ați reușit să gestionați problema traducerii vocabularului specific pandemiei?

- Un alt element important în traducere este adaptarea la avantajele oferite de tehnicile moderne care permit utilizarea informațiilor, a dicționarilor de specialitate. Toate acestea facilitează procesul, avantajul constând în aceea că lingviștii specializați în aducerea la zi a dicționarilor online au fost foarte prompți, mai ales ținând seama de faptul că, din punct de vedere medical și al organizării societății, acest lucru permitea o

⁴ Vezi Georgiana Lungu-Badea (2015), recenzie la volumul *Sourcier ou cibliste* (2014) semnat de Jean-René Ladmiraal.

gestionare a situației. În paranteză, iată cum organizarea unei societăți ajunge să depindă de limbaj.

- Aveți experiența autotraducerii prin câteva publicații anterioare. Întrebarea mea este dacă ați folosit și de data aceasta aceeași tehnică.

- Traducerea auctorială nu se deosebește de traducerea alografă. Pornind de la procedeul mai sus pomenit, de a nu traduce ce este scris, ci ceea ce traducătorul crede că a putut să gândească cel ce a scris, avantajul este că gradul de certitudine e mult mai ridicat și că transpunerea în limba-țintă este, prin aceasta, mai ușoară. Un alt detaliu important este că, prin autotraducere, propria exprimare se rafinează. Ajungi să constăți că o anumită formulare e redundantă sau inadecvată, reformulezi în limba-țintă, te întorci și corectezi în limba-sursă. Uneori se creează un fel de du-te vino pe care se cuvine să-l oprești dacă vrei să publici sau să transmiți textul tău. Trebuie să avem conștiența faptului că există întotdeauna momente de sclipire, de mare bucurie în procesul traducerii. Există însă și scăpări sau fraze pe care, recitate după o vreme, le-ai reface. Perfecțiunea e un ideal aproape imposibil de atins. Important este că se poate întâmpla să fim pe aproape.

- Înainte de a încheia dialogul nostru, aș vrea să exprim o ultimă curiozitate cu privire la alegerea titlului.

- Aceasta a fost ideea Mariei Vesa, idee la care toți ceilalți editori am aderat. În perioada stării de urgență, când eram izolați la domiciliu, animalele erau libere. În orașul Caen, din Normandia, pe străzi puteau fi văzute căprioare, de exemplu. Tu, ca ființă umană, te puteai plimba doar dacă scoteai câinele pentru nevoile zilnice. Locuințele noastre, prin confortul lor, nu au devenit cuști, ci colivii. Există de altfel, în cartea despre care vorbim un desen semnificativ al unui licean. Desenul reprezintă un om închis într-o colivie, drept pentru care grupul editorial l-a denumit chiar „Oameni și colivii”. A

fost atunci, în acea primă jumătate de an 2020, un moment de trezire dintr-un ritm nefiresc, ritm care, din păcate, a fost reluat cu și mai multă încrâncenare, într-o tentativă iluzorie de recuperare, chiar dacă, luați la bani mărunți, mulți nu știu ce caută.

Revenind la titlu și la dificultățile traducerii, poate să apară ideea că varianta *Des hommes et des cages*, titlul din limba franceză, nu este încărcată de aceeași profunzime, că s-ar fi putut utiliza cuvântul *gens* în loc de *hommes*. Aceasta pentru că, la nivel superficial, *homme* este asimilat cu *bărbat*, reprezentantul sexului masculin, pe când *gens* ar include ambele sexe. Doar că, prin consultarea dicționarului, ne convingem că, pentru explicarea substantivului *gens* se folosește substantivul *homme*, „des hommes en général, le monde”, iar substantivul *homme* în sine, înainte de a reprezenta sexul masculin, desemnează „l'espèce humaine considérée de façon générale”. Mergând mai departe, cuvântul *colivie*, prin prezența consoanelor *c*, *l* și *v*, respectiv a repetatei vocale *i* și a vocalei *e*, duce spre conotații mai blânde, în vreme ce *cage*, care, prin pronunțare, se rezumă la trei sunete, pare mai dur. Așa și este. Substantivul *cage* trimite deopotrivă la colivia păsării, cu sinonimul mai domol *volière*, și la *cușca* în care sunt ținute animalele, la *închisoare* în limbaj familiar, cu sinonimele *boîte* și *geôle*, *taule*. În același timp, prin asociere, avem cuvinte compuse precum *cage thoracique* sau *cage de l'ascenseur*, *cage d'extraction* (în minerit) etc., ceea ce poate liniști traducătorul asupra soluției alese, nepierzând din vedere faptul că, la nivel simbolic, *colivie* trimite rapid la îngrădirea păsării, pe când *cage* la îngrădiri mult mai terestre. Aceasta dacă nu ținem seama de faptul că și substantivul *colivie* are drept sinonim *corfă*, echivalentul românesc pentru *cage d'extraction*, sau *colivia scării* (*casa scării*). Etimologia celor două cuvinte este diferită, primul provine din slava veche, al doilea din latină.

- Vă mulțumesc pentru toate aceste detalii care vorbesc de la sine despre alambicatul proces al transunerii unui text dintr-o limbă într-alta și despre responsabilitatea traducătorului-

traductolog. Dialogul cu dumneavoastră a reușit să clarifice multe semne de întrebare.

- Este și pentru mine un exercițiu care dovedește, o dată în plus, importanța comunicării. Derulată eficient și cu deschidere de ambele părți, ea construiește, clarifică, face să se întrezărească noi drumuri spre cunoașterea autentică.

Referințe:

Lungu-Badea, G. (2010). Traduire les « effets d'évocation » des culturèmes : une aporie ? [Translating the “evocative effects” of culturems: an aporia?]. *Septet. Revue de la Société d'Etudes des Pratiques et Théories en Traduction*, n° 3. Éditions Anagrammes, Université de Strasbourg II.

Lungu-Badea, G. (2015). René Ladmiraal, Sourcier ou cibliste, Paris : Les Belles Lettres, coll. « Traductologiques », 2014, 303 pages, ISBN : 978-2-251-70003-8 [René Ladmiraal, Sourcier or ciblist, Paris: Les Belles Lettres, coll. « Traductologiques », 2014, 303 pages, ISBN : 978-2-251-70003-8]. *Translationes*, volum 7. 169-173. Timișoara: Editura Universității de Vest. Disponibil pe https://www.academia.edu/62995107/Translationes_7_2015, accesat în 18.01.2024.

Martin, S. (réalisateur, avec « l'amicale complicité » de Henri Meschonnic). (2002). Chronique de poésie. Henri Meschonnic. Le rythme du poème dans la vie et la pensée (première partie) [Poetry chronicle. Henri Meschonnic, The rythm of the poem in life and thought (first part)]. *Le français aujourd'hui/ 2*, n° 137. 121- 128.

Vesa, M., Elvireanu, S., Tămaș, B., Chira, R.G. (eds.). (2020). *Despre oameni și colivii/ Des hommes et des cages* [About men and cages]. Traducere Rodica Gabriela Chira. Iași: Ars Longa.

Wilhelm, J.E. (2012). Jean-René Ladmiral – une anthropologie interdisciplinaire de la traduction [Jean-René Ladmiral – an interdisciplinary anthropology of translation]. *Meta. Journal des traducteurs, Translators' Journal*. Volume 57, no. 3. 546-563. Disponibil pe <https://www.erudit.org/en/journals/meta/2012-v57-n3-meta0694/1017079ar.pdf>, accesat la 24.01.2024.

~~~~~

Oana Benedicta FEHER (b. 1991, Negrești-Oaș, Satu Mare) is a modern language teacher (French and English). She is pursuing a PhD at the moment, within the Doctoral School of the Technical University of Cluj-Napoca, North University Centre of Baia Mare, researching *The Covid-19 Pandemic: A Psycho- and Sociolinguistic Perspective*. Her academic interests lie in linguistics and translation theory. She is the author of *Le Goût des mots par l'exercice de la traduction* (Aeternitas, 2021) and has translated *Joyeusette et Mutinette* into French (Ars Longa, 2021). Her scholarly contributions include articles such as *Connaître l'histoire de la langue française par des expressions* (Dimensiuni culturale în predarea limbilor moderne, [Cultural dimensions in modern language teaching], Rafet, 2017), *The Taste of Words in the Translation Workshop* (AUA. Series Philologica, Aeternitas, 2022), and *Lexical Aspects of the Covid-19 Pandemic in French and Romanian: Creative Play* (AUA. Series Philologica, Aeternitas, 2023). Feher has participated in various communication sessions (2023, 2024) and professional development courses, focusing on modern language didactics (2018, 2020, 2021, 2022) and managing diverse student groups (2019, 2020, 2021).